

Febrer 2021
9,50 €

105

AURIGA

REVISTA DE DIVULGACIÓ I DEBAT DEL MÓN CLÀSSIC

Dertosa romana
Tarracròpolis

Qui és l'Esculapi d'Empúries?

Carausi: la revolta o la vida

Les dones gregues no només filaven llana

XXIX Premis Auriga

Sumari

4. Cronologia de la recerca sobre Dertosa romana
Pere Izquierdo i Tugas
17. Les dones gregues no només filaven llana
Margalida Capellà Soler
22. Qui és l'Esculapi d'Empúries?
Josep Ignasi Vives i Ortiz
28. El pretext d'un sol text: iniciació al grec a través de Luc. *VH*, 2.5
David Solé Gimeno
32. Carausi: la revolta o la vida.
Núria Garcia i Casacuberta
35. *Tarracròpolis*: un nou espai d'interpretació de l'acròpolis de Tarragona
Josep Maria Macias Solé, Andreu Muñoz Melgar, Imma Teixell Navarro
42. Un gran arqueòleg del món romà ens ha deixat: Antonio Peña
Isabel Rodà (UAB-ICAC)
44. BIBLIOTECA
45. LÈXICON
- De llatínades que surten habitualment a les novel·les de romans
Joan Pedrola
47. XXIX Premis Auriga

Enguany la ciutat de Tortosa és la Capital de la Cultura Catalana, i esperem poder celebrar el Fòrum Auriga a la tardor, si la pandèmia de la Covid-19 ens ho permet. Tortosa, la Dertosa romana, és una ciutat que té un passat romà poc conegut pel públic no especialista, i és per això que hem volgut dedicar el primer article del primer número de l'any a donar a conèixer el patrimoni romà d'aquesta ciutat.

I prop de Tortosa, Tarragona ha estrenat un nou espai d'interpretació de la història antiga de la ciutat: *Tarracròpolis*. Ens ho expliquen els responsables de l'equip que ho ha fet possible.

I del sud anirem al nord: en aquestes pàgines també trobareu una reflexió sobre l'escultura grega més ben conservada de la península Ibèrica, l'anomenat popularment com Esculapi d'Empúries, una divinitat que no deixa a ningú indiferent quan la contemples.

David Solé ens presenta com va avançant la feina del Grup d'Innovació Docent de la Universitat de Barcelona, Cinestèsia, que ja ha anat presentant les seves aportacions per a l'ensenyament del grec en dos Fòrums Auriga.

Un article sobre la dona a l'antiga Grècia i la presentació d'un personatge força desconegut, Carausi, completen aquest número, que per desgràcia també inclou un text necrològic sobre l'arqueòleg i professor de la Universitat Autònoma de Barcelona Antonio Peña (STTL).

I finalment, volem convidar-vos a participar en els XXIX Premis Auriga, les bases del quals també són en aquest número.

Montserrat Tudela i Penya

AURIGA

Rda. Universitat, 7, 3r, 4a. 08007 Barcelona
Telèfon: 93 412 32 94.
E.Mail: auriga@ccc.cat
www.auriga.cat
Twitter: @RevistaAuriga
Facebook: RevistaAuriga

Dipòsit Legal : B-12032-91
ISSN Auriga paper: 1131-50087
ISSN Auriga digital: 2014-7856
Correcció: Lúdia Fernández
Disseny, assessor informàtic i webmaster: Miquel Fernández i Barta

AURIGA és membre de l'Associació de Publicacions Periòdiques en Català (APPEC).

La revista AURIGA no comparteix necessàriament les opinions dels autors dels articles.
Aquesta publicació es pot reproduir, citant-ne, però, la procedència.

Editor:

Directora:

Consell de Redacció:

Consell Assessor:

Xavier Tudela i Penya
Montserrat Tudela i Penya
Ma. Jesús Espuña i Ferrer
Pere Izquierdo i Tugas
Francesca Mestre i Roca
Joan Pedrola i Santamarta
Xavier Yáñez i Such
Norbert Bilbeny i García
Joan Busqueta i Riu
Sebastià Giral i Soler
Bàrbara Matas i Bellés (†)
Carles Miralles i Solà (†)
Mercè Otero i Vidal
Isabel Rodà de Llanza
Joan Sanmartí
Eulàlia Vintro i Castells

Fotografia de portada: Detall de la làpida funerària d'Aulus Caecilius Cubicularus, mort mentre era de viatge, dedicada a la seva vídua Porcia Euphosine. Fou recuperada dels murs del castell de la Suda al 1987, on havia estat aprofitada en època medieval. Actualment al Museu de Tortosa

TARRACRÒPOLIS: UN NOU ESPAI D'INTERPRETACIÓ DE L'ACRÒPOLIS DE TARRAGONA

Josep Maria Macias Solé (investigador de l'Institut Català d'Arqueologia Clàssica)

Andreu Muñoz Melgar (director dels Museus Bíblic i Diocesà de Tarragona i investigador adscrit de l'ICAC)

Imma Teixell Navarro (Museu Bíblic Tarraconense)

El Museu Bíblic Tarraconense té la seva seu a l'anomenada Casa dels Concilis al costat de la catedral de Tarragona. És un edifici que constitueix un singular "palimpsest arquitectònic" paradigma del fenomen de les transformacions urbanes de les ciutats mediterrànies. L'equipament museístic disposa, des de desembre de 2020, d'un nou espai interpretatiu destinat a explicar l'evolució històrica de l'acròpolis de Tarragona que duu el nom genèric de *Tarracròpolis*.

Aquest projecte pretén esdevenir una eina eficaç per explicar el complex fenomen de transformació topogràfica i urbanística d'una ciutat històrica que tingué, dalt del seu turó costaner, l'epicentre polític i religiós d'una capital provincial romana i, més endavant, de la seu metropolitana i primada de l'Església hispana. És un nou equipament que complementa la visita del Museu Bíblic i del centre històric de Tarragona. També pretén impulsar la disseminació del coneixement científic al

posar a l'abast els resultats de les investigacions científiques que durant aquests darrers vint anys han ocupat l'atenció de l'equip d'investigació que signa aquest article.

El projecte ha estat liderat pel Museu Bíblic Tarraconense i l'Institut Català d'Arqueologia Clàssica i dirigit per Josep Maria Macias Solé i Andreu Muñoz Melgar. La iniciativa es troba vinculada a quatre projectes científics que s'estan desenvolupant o ja han finalitzat. El primer és *Tarracròpolis: un viaje científico de 2.000 años de Historia*, finançat per la Fundació Espanyola de Ciencia y Tecnologia (FECYT); dos més s'emmarquen en projectes quadriennals de recerca en matèria d'arqueologia i paleontologia de la Generalitat de Catalunya amb els títols *Excavacions a l'entorn de la catedral de Tarragona, II Fase* i *Projecte de Recerca Arqueològica al Recinte de Culte de la seu del Concilium Prouinciaie Hispaniae Citerioris. Tarragona (Tarragonès)*. L'últim amb finançament de MINECO-Proyectos I+D es va titular *Parámetros analítico-*

Detall de l'espai *Tarracròpolis* amb part de la secció epigràfica i la maqueta del recinte sagrat en primer terme (Foto autors)

evolutivos de las técnicas constructivas del noreste de la Tarraconense en época tardoantigua: homogeneización, criterios de representación y calibración.

1. EL RELAT DE TARRACRÒPOLIS

La visita de l'espai Tarracròpolis s'inicia amb un audiovisual que mostra el relat d'aquesta exposició permanent centrat en l'evolució de la història de l'acròpolis de Tarragona. També es pot visionar abans de visitar l'espai al canal YouTube ([museu.biblic.arqtgn.cat/](https://www.youtube.com/museu.biblic.arqtgn.cat/)). El relat s'inicia amb el context geogràfic de l'acròpolis erigida en el promontori tarraconense i banyat pel mar Mediterrani, des d'on s'albiren les terres del Camp de Tarragona i les serralades que l'envolten. Al segle III aC, el general romà Cneu Corneli Escipió construí en aquest turó un campament militar per fer front als cartaginesos. Al segle I dC, Tàrraco ja era capital de la Hispània Citerior. Amb un urbanisme imponent s'erigí, a l'acròpolis, el recinte de culte imperial presidit pel Temple d'August. Al Museu Bíblic conservem part d'aquestes estructures.

L'espai fou transformat en època tardoromana i, possiblement, aquí és bastí el complex episcopal amb la catedral visigòtica. Amb la incursió àrab i berber, a inicis del segle VIII, la ciutat inicià un procés de decadència i progressiu abandonament. L'any 1091, el papa Urbà II restaurà la seu episcopal de Tarragona en la

Detall de la maqueta de la catedral medieval sobre fotografia aèria de l'acròpolis de Tarragona (Foto Santi Grimau)

figura del bisbe de Vic, Berenguer Sunifred de Lluçà, però la presa de la ciutat no es produí fins al segle XII, per impuls de l'arquebisbe Oleguer i l'acció militar del cavaller Robert d'Aguiló. L'arquebisbe Bernat Tort, a mitjan segle XII, fixà la seva residència a Tarragona i va ser determinant en la planificació de l'urbanisme de la ciutat medieval.

La catedral s'erigí just a l'espai central de l'antic recinte de culte imperial amb unes mides impressionants per a l'època: 100 m de llarg en una ciutat de només 450 m de longitud. Era un signe visible de la restauració d'una de les esglésies més antigues dels regnes hispànics. Fou consagrada l'any 1331 per l'arquebisbe Joan d'Aragó.

Al costat oriental de la catedral, s'aixecava des del segle XII el Castell del Patriarca. Els diferents arquebisbes romangueren en aquesta imponent fortificació fins al segle XVI. Al costat s'alçava l'edifici de la Cúria del Vicariat, centre administratiu de l'Església de Tarragona. Les seves restes es troben a la Casa dels Concilis. Al segle XIV, en aquesta cúria, el vicari general prenia jurament als ciutadans que eren designats per sortejar els cònsols de la ciutat. En el seu lateral s'erigia l'Hospital de la Seu, destinat als pobres de la ciutat. A partir de 1464 es rehabilità i s'hi va afegir l'hospital de la ciutat, sota la invocació de santa Tecla.

En el sector occidental de la catedral, s'alçava una fortalesa vinculada a la canongia que integrava la torre del Pabord (avui, torre de l'Arquebisbe), que es fonamenta sobre la base d'una torre romana. En aquest sector, a l'actual edifici del seminari, també es conserva la capella de Sant Pau (s. XIII), que fou per a ús exclusiu dels canonges malalts i xacrosos.

El segle XVI emmarcà els brillants pontificats d'arquebisbes com Gaspar Cervantes, Antoni Agustí o Joan Terés. Impulsaren obres públiques, es constituí la Casa dels Orfes, la Universitat i el nou Hospital a l'actual Rambla Vella. També es milloraren les defenses de la ciutat, la renovació d'edificis i la introducció del Renaixement en el territori. L'any 1572 s'habilità l'antic Castell del Paborde com a Palau Arquebisbal. L'any 1584, la Cúria del Vicariat (Casa dels Concilis) es transformà en arxiu per custodiar els

documents i protocols de la província eclesiàstica Tarraconense i dels seus concilis.

L'acròpolis de Tarragona visqué les vicissituds històriques dels segles posteriors. Patí especialment la Guerra del Francès. La ciutat fou sotmesa a un terrible setge i saqueig l'any 1811. L'episodi final de resistència als exèrcits napoleònics va tenir lloc al Pla de la Seu. Després de dos anys d'ocupació, l'any 1813 les tropes franceses es retiraren de Tarragona i destruïren el castell del Patriarca i el Palau Arquebisbal. L'any 1814 el palau fou acabat de demolir i de nou construït amb estil neorenai-xentista, tal com el veiem a l'actualitat.

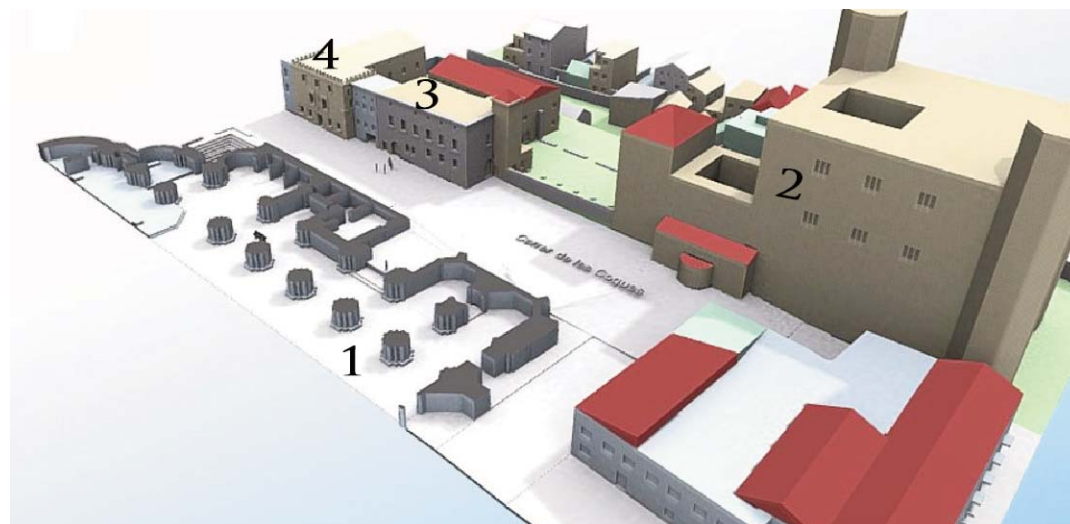
A finals de segle XIX s'edificaren nous edificis, com el Seminari Pontifici de Tarragona en estil historicista i l'Escorxador de Tarragona en estil modernista. L'any 1936, esclatà la Guerra Civil. L'Església patí una intensa persecució que ocasionà l'expropiació dels seus edificis, la destrucció de part del patrimoni religiós i la persecució i mort d'un important nombre de sacerdots, religiosos, religioses i laics cristians. Amb el desenvolupament del conflicte bèl·lic l'aviació italiana del bàndol insurrecte sistemàticament bombardejava la ciutat i poblacions veïnes. S'habilitaren refugis antiaeris, com el de la Casa dels Concilis. Aquest aprofità la xarxa de cisternes del seu subsol i s'excavaren per sota d'aquestes un seguit de galeries en la roca per donar refugi a més de 700 persones. Acabada la guerra amb la victòria del bàndol militar rebel, s'inicià un temps de dictadura i de forta repressió i penes de mort. El cardenal de Tarragona Francesc d'Assís Vidal i Barraquer també fou víctima d'aquestes represàlies i va morir a l'exili l'any 1943.

En la dècada dels anys 50, el cardenal Benjamín de Arriba y Castro reformà la Casa dels Concilis i la va convertir en escola de marcat caràcter social que perdurà fins a l'any 1996. Després, l'immoble es convertí l'any 2006 en museu bíblic i seu de diferents entitats diocesanes. L'any 1992 conclou la restauració de l'antic Hospital de Santa Tecla i l'any 1995 la catedral de Tarragona fou l'escenari de la convocatòria i clausura del Concili Provincial Tarraconense. L'edifici del Col·legi Oficial d'Arquitectes de Catalunya, obra del gran arquitecte Rafael Moneo, és l'última gran obra arquitectònica a l'acròpolis.

2. L'ESPAI TARRACRÒPOLIS

Per a la materialització del projecte *Tarracròpolis* s'ha habilitat un espai museïtzat a la planta baixa del Museu. Des d'un únic punt es pot contemplar les fonamentacions de l'exedra oriental del recinte de culte imperial, el segment de mur perimetral romà que tanca el recinte de culte, un hàbitat medieval amb arcades apuntades i un pou de ventilació de 7 metres de profunditat del refugi antiaeri de la Guerra Civil, construït l'any 1937. Les sales superiors del museu permeten interpretar els diferents elements arquitectònics que apunten les fases i funcions que ha tingut l'edifici: part del recinte de culte imperial, edifici eclesiàstic de la cúria del vicariat en època medieval, arxiu eclesiàstic en època renaixentista, espai de refugi, col·legi i museu en època contemporània. Al jardí del museu es pot veure la fonamentació del peribol del recinte de culte imperial i conèixer el sistema d'elevació i fixació dels carreus romans.

Reconstrucció de l'urbanisme d'època renaixentista del sector oriental de l'acròpolis en un model 3D (1. Catedral; 2. Castell del Patriarca; 3. Arxiu (Casa dels Concilis); 4. Antic Hospital de Santa Tecla) (ICAC-MBT)

Des de la sala *Tarracròpolis* el visitant pot penetrar a la caixa de fonamentació de l'exedra romana, la xarxa de cisternes històriques d'origen encara incert, tocar les fonamentacions romanes de la columnata del pòrtic perimetral del recinte de culte imperial i passejar a deu metres de profunditat per les galeries del refugi antiaeri de la Guerra Civil excavades en el subsol geològic. Un autèntic viatge per dos mil anys d'història.

3. ELS CONTINGUTS DE TARRACRÒPOLIS

Dues maquetes a escala 1:200 recreen el recinte de culte imperial romà i la catedral. Són obra dels maquetistes Josep Maria Brull i Andreu Ximenis. L'objectiu és que el públic pugui ubicar-se topogràficament i sobretot observi de quina manera l'urbanisme i les estructures arquitectòniques romanes han condicionat el traçat de les ciutats medieval, moderna i contemporània.

Tretze inscripcions, que van des d'època romana fins al segle XXI, mostren com a través dels testimonis escrits públics es poden seguir les principals funcions que l'acròpolis desenvolupa a través del temps, fonamentalment militars i culturals però també administratives, socials o educatives. Els continguts de la secció han estat creats per l'epigrafista Diana Gorostidi, professora de la URV i investigadora de l'ICAC, i pel professor Lluís Maria Moncunill. Així es presenta en fotografia el grafit "de Mani Vibi per a Minerva" sobre un carreu de pedra tipus Mèdol, reutilitzat en un segon moment en la construcció de la tronera de la torre de Minerva de la muralla republicana. Probablement es tracta d'una base d'estàtua o altar improvisat per a la divinitat com a guardiana de la ciutat per part d'una unitat militar. És datada entre el 218 aC i finals del segle III aC. Llevat d'alguns grafits sobre ceràmica importada, aquesta continua sent la inscripció llatina més antiga de tota la península Ibèrica (CIL II²/14, 841).

Entre altres inscripcions romanes se'n presenta una dedicada per la província Hispània Citerior al flamen Gai Valeri Arabí, originari de Bergidium Flavium, que serveix per constatar la funció sacra que va tenir l'acròpolis amb la

ubicació en aquest punt del recinte de culte imperial. Està datada en la segona meitat o finals del s. II dC (CIL II²/14, 1194). Una altra inscripció romana exposada és una ara o pedestal d'estàtua votiva monumental dedicada al déu Mart per Juni Scorp i Gèmina Festiva. És datada al segle II dC i la seva trobada a la catedral ha fet proposar l'existència d'una àrea sagrada a l'acròpolis dedicada al déu Mart (CIL II²/14, 838a).

Una altra inscripció romana és un pedestal dedicat per la Colonia Iulia Urbs Triumphalis Tarraconensium a l'emperador Antoní Pius. Fou erigit molt probablement a l'àrea monumental del Concili de la Província. La inscripció es va trobar a la catedral de Tarragona l'any 1977. És datada entre 145-161 dC (CIL II²/14, 904).

D'època tardoromana i visigòtica destaca un fragment de placa de marbre blanc reutilitzada diverses vegades. La primera, com a lauda funerària cristiana, tal com demostren les restes de la corona de llorer, esquemàticament dibuixada, i l'inici de la inscripció llatina "Aquí descansa...", eliminada per la segona reutilització com a cancell decorat amb motius vegetals. És datada a partir del segle V dC (CIL II²/14, 2188).

També s'hi exposa la reproducció en marbre de l'anomenada "pileta trilingüe", que actualment es conserva al Museu Sefardí a Toledo. Trobada a Tarragona, està datada entre els segles V-VII dC, i possiblement correspon a un recipient per a les ablucions d'una sinagoga. La part frontal està decorada amb dibuixos incisos. Al centre s'hi ubica la menorà; al costat dret apareix l'estilització d'una branca de palma; i a l'esquerre, un traç en angle recte que possiblement representa un xofar. Als extrems de la composició, confrontats, s'hi veuen representats dos paons, símbol de la resurrecció. Els motius estan acompanyats per una triple inscripció: una en hebreu, amb la pregària "Pau sobre Israel i sobre nosaltres i sobre els nostres fills"; una altra en llatí, amb l'expressió "Pax Fides"; i una tercera, en grec, de la qual només en resten tres paraules. Tant el fragment de cancell visigot com la "pileta" il·lustren el procés de cristianització de la ciutat tardoromana i visigòtica, així com la presència de la comunitat jueva a Tarragona.

A partir de l'època medieval es genera al voltant de la catedral l'espai funerari de la ciutat. Tres laudes funeràries dels segles XIII, XIV i XVI respectivament amb inscripcions il·lustren la funcionalitat cultual i funerària de l'espai de l'acròpolis amb el conjunt catedralici. Les dues primeres en llatí corresponen a canonges. Una, datada el 28 de desembre de 1209, fa referència a un canonge anomenat Pere que fou "perseguidor a mort de jueus i martell d'heretges". Aquesta làpida sepulcral feta de marbre possiblement reutilitzava material romà procedent del recinte del culte imperial, segurament un fragment de llosa de pavimentació. L'altra lauda, datada l'any 1362, pertany als germans i canonges Berenguer de Martorell i Dalmau de Martorell. La tercera lauda correspon a un enterrament col·lectiu, de l'any 1585, d'un individu de cognom Ferrater, de la seva esposa Tecla i família, amb escut nobiliari a la part inferior. L'epitafi ja s'inscriu en llengua catalana.

Una nova inscripció datada l'any 1732 que coronava l'edifici de l'anomenada Casa de les Òrfenes diu: "Hospital donde recogen pobres doncellas huerfanas. La caridad es la puerta de la vida eterna. Haz haora lo que quisieras haver hecho quando mueras. Piensalo bien 1732." Aquesta inscripció fundacional es trobava encastada a la façana de l'anomenada Casa de les Òrfenes al Pla de Palau, prop del Palau Arquebisbal. Era una institució eclesiàstica que donava empara i educació a les nenes òrfenes. Va ser fundada l'any 1630. És un exemple de les funcions assistencials que l'Església desenvolupà en l'acròpolis amb edificacions pròpies des d'època medieval fins a època contemporània (cases d'acollida infantils, hospital, escoles...).

Dues últimes inscripcions ens transporten al segle XX. La primera és la inscripció fundacional d'una escola a la Casa dels Concilis en la dècada dels anys 50 i la segona, reproduïda en un vinil il·luminat que correspon a una inscripció commemorativa de la clausura del Concili Provincial Tarraconense, està situada al claustre de la catedral de Tarragona i datada el 4 de juny de 1995.

Un apartat de l'exposició permanent està dedicat a la moneda com a testimoni de l'evolució de l'acròpolis de Tàrraco. El discurs ha

estat realitzat per Imma Teixell Navarro, arqueòloga especialista en numismàtica. S'hi exposa una col·lecció amb monedes de diferents èpoques: des d'un as de Kesse, dupondis, semis i sestercis romans, diners i senyals medievals, fins a pellofes del segle XVI, maravedís ressegellats, pessetes i euros.

Com en el cas de l'epigrafia, a través de la numismàtica el visitant pot veure els canvis socials i econòmics esdevinguts a l'acròpolis i a la ciutat durant vint-i-tres segles. I és que, a partir de mitjan segle II aC i fins a la primera meitat del segle I aC, els ibers de Kesse encunyaren moneda de bronze i denaris de plata. Plasmaren en els asos un genet cavalcant i el nom de la ciutat amb epigrafia ibèrica davant la necessitat de moneda, provocada per l'establiment del campament militar de Tàrraco en el context de la Segona Guerra Púnica.

Els exemplars ibèrics van conviure amb les monedes importades per les legions romanes. Ja a inicis del segle I dC, eren acceptades en el circuit monetari caracteritzat per la irrupció de les emissions provincials de caràcter romà. A Tàrraco comptem amb produccions durant els regnats d'August i Tiberi, quan la ciutat ja era capital de la Hispània Citerior. Fou amb l'emperador Tiberi (14-37 dC) que la ciutat va emetre un gran volum de monedes de bronze i oricalc amb iconografies al·lusives al culte imperial i a la memòria d'August i a la seva divinització, com els coneguts exemplars del temple octàstil i de la seva ara de sacrificis.

La seca es reobrí a la mort de Neró per produir emissions d'emergència davant la necessitat de numerari durant la Guerra Civil (68-69 dC). A partir d'aquí, la ciutat ja no va batre moneda oficial i el seu circulat era aprovisionat bàsicament des de Roma. Durant segles, la ciutat es trobà immersa en el circuit monetari de l'Imperi Occidental (amb valors oficials d'època, com ara l'antoninià en el segle III dC, conjuntament amb la reutilització d'emissions republicanes i ibèriques) i, quan era necessari, se solucionava la manca de circulat amb la inclusió de monedes que imitaven les produccions oficials. Eren bàsicament tipus emesos durant els segles III i IV dC, exemplars tolerats per les autoritats davant la seva ineficàcia com a emissors, que es complementaven amb peces

foranes, com ara el quart de síliqua de la seca visigòtica de Narbona, el qual es troba en l'exposició.

Per la seva banda, els visigots no van començar a fabricar moneda fins a l'establiment del regne de Tolosa, l'any 417, i van adoptar el sistema monetari romà basat en el solidus i el tremís (la tercera part del sòlid d'or), però les primeres emissions imitaven els tipus romans imperials. Tarragona, com a població amb seu episcopal, va albergar una seca visigòtica i va ser la casa de la moneda més intensa del període.

Després de l'impàs islàmic, la restauració de la ciutat, el seu camp i la seu metropolitana amb la construcció de la catedral s'hagué de finançar amb monetari del Casal de Barcelona (diners, òbols, croats...), els quals al segle XIV ja s'havien estès per tot el Principat. Dels segles XIII al XV es va intensificar l'ús de la moneda en la vida quotidiana, bàsicament com a conseqüència de l'ampliació dels nuclis urbans. Era vital per adquirir aliments i productes necessaris com roba o calçat. Els valors més utilitzats van ser diners i òbols de tern, que van irrompre en el mercat l'any 1258 fins al regnat de Pere III. No serà fins a l'any 1464 que el rei Joan II ordenà l'encunyació de moneda menuda a la ciutat de Tarragona, que va fabricar peces per subministrar numerari de valor molt baix al mercat local, com ara el senyal que incorpora la Tau a l'anvers i la llegenda "Tarragona" envoltant l'escut de la ciutat.

La Tau, símbol de la seu tarragonina, també fou el tipus utilitzat en les pellofes eclesiàstiques dels segles XVI i XVII, fitxes de bescanvi

Vista del subsol de cisternes amb accés al refugi excavat dins la muntanya (Foto autors)

que s'utilitzaven en catedrals i esglésies per pagar als canonges l'assistència al cor i a altres serveis però que, traspasat l'àmbit eclesiàstic, s'usaven com a moneda local. Els anys 1611 i 1646 Tarragona fou concessionària per batre ardots i diners però es desconeix l'existència d'exemplars. El circuit monetari en època moderna es caracteritzà per la presència de moneda castellana, sobretot a partir de la Guerra de Successió, quan els guanyadors imposaren l'obligatorietat de circulació pel Principat del monetari castellà i, entre altres, el tancament de la seca de Barcelona. Tot i així, el poble continuà utilitzant les antigues monedes catalanes i les de poc valor, moltes d'elles ressegellades, fins que Isabel II va obligar a retirar-les l'any 1854.

La seca de Tarragona fou reoberta en el context de la Guerra del Francès per lluitar contra la invasió francesa, amb encunyacions emeses per la Junta Superior de Catalunya i la Junta Corregimental de Tarragona, que fou la patrocinadora de les emissions de peces de 5 pesetes de plata. Els últims diners fets a Tarragona són els bitllets denominats "Paper de Crèdit Municipal", que l'Ajuntament hagué de posar en circulació davant la manca de monetari originada durant la Guerra Civil. Fou una conseqüència de la gran escassetat de moneda de metall provocada per l'atresorament i per la retirada de la xavalla de coure, metall que era reutilitzat en les indústries de guerra. Aquest paper moneda va ser anul·lat i retirat quan la ciutat fou ocupada per l'exèrcit del bàndol insurrecte, reentrant en circulació la pesseta amb la impressió de nombroses sèries de bitllets amb representacions històriques patriòtiques. Però no fou fins a l'any 1944 que s'encunyà la pesseta en metall, escenari que es perllongà fins a l'entrada en circulació de l'euro l'any 2002.

Una secció amb catorze gravats històrics originals dels segles XVIII i XIX permet mostrar al visitant els aspectes topogràfics i arquitectònics de la ciutat en aquests moments i posar-los en relació amb el fenomen del predeterminisme urbanístic que ha representat la preexistència de Tàrraco. Són donació de Josep Maria Brull Alabart, que juntament amb Míriam Ramon, conservadora del museu, ha elaborat el discurs d'aquesta secció.

Tots els continguts de l'exposició es complementen amb diverses reconstruccions arquitectòniques i un conjunt de reproduccions en 3D de les inscripcions que s'hi exposen. Es troben publicats a la plataforma Sketchfab <https://skfb.ly/6WJxB> i han estat realitzats per Josep Maria Puche i Ivan Fernández, de la Unitat de Documentació Gràfica de l'ICAC. Les cartel·les explicatives dels diferents elements, espais i elements museístics contenen codis QR que permeten connectar-se a la plataforma Sketchfab i enriquir la comprensió dels continguts durant la visita dels espais museogràfics.

En la part museogràfica ha col·laborat el Museu Diocesà de Tarragona, que ha cedit algunes peces de la seva col·lecció, i el Museu Sefardí de Toledo, i s'ha tingut el finançament de diferents institucions: Consell Comarcal del Tarragonès, el Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, la Fundación Española para la Ciencia y la Tecnología (Ministeri de Ciència, Innovació i Universitats), la Diputació de Tarragona, la Fundació Privada Mútua Catalana, el Col·legi d'Aparelladors, Arquitectes Tècnics i Enginyers d'Edificació de Tarragona.

Amb *Tarracròpolis* s'exemplifica un bon projecte de transferència del coneixement combinant investigació i museografia amb la desitjada sinergia d'administracions i entitats que estimen el patrimoni i l'entenen com un actiu indispensable per a la formació integral de la societat.

Templum et Ecclesia. Les intervencions arqueològiques a la Catedral de Tarragona (2010-2011) - Memòria d'una exposició temporal, ISBN: 978-84-939033-7-4, Tarragona 2012.

MACIAS, J.M., MUÑOZ, A., PEÑA, A., TEIXELL, I. 2014. "El templo de Augusto en Tarraco: últimas excavaciones y hallazgos", XVIII Congreso Internacional Arqueología Clásica Centro y periferia en el mundo clásico. XVIII CIAC: Centro y periferia en el mundo clásico (Mérida 2013), vol. 2, Mérida, 1539-1543.

MACIAS, J.M., MUÑOZ, A., TEIXELL, I. 2017: "El Museu Bíblic i la catedral de Tarragona: dos espais d'interpretació del recinte de culte imperial de Tàrraco (Hispania Citerior)", revista *Auriga* 90, 9-12.

MACIAS, J.M., MUÑOZ, A., TEIXELL, I. 2017: "La seu del Consell Comarcal del Tarragonès: evolució històrica d'un espai sagrat", COSTA, J. R. (ed.), *El Consell Comarcal del Tarragonès. D'espai de culte romà a hospital medieval. 25 anys de la seva recuperació*, Tarragona, 26-41.

MUÑOZ, A. 2015: "La qüestió arqueològica de Santa Tecla la Vella o les catedrals perdudes a Tarragona: de l'antiguitat al segle XII", a PUIG, A., PÉREZ DE MENDIGUREN, A., GAVALDÀ, J. M. (eds.), *El culte de Tecla, santa d'Orient i Occident*, Studia Historica Tarraconensia 2, Ateneu Universitari Sant Pacià, Barcelona, 197-241.

TEIXELL, I., MACIAS, J.M., MUÑOZ, A. 2016: "Tres projectes d'investigació arqueològica al servei de la ciutadania", DÍAZ-ANDREU, M., PASTOR, A., RUIZ, A. (coords.), *Arqueología y comunidad. El valor social del patrimonio arqueológico en el siglo XXI*, Madrid, 209-224.

BIBLIOGRAFIA BÀSICA

MACIAS, J.M., MENCHON, J., MUÑOZ, A., TEIXELL, I. 2011: "La construcción del recinto imperial de Tarraco (provincia Hispania Citerior)", *Tarraco: construcción i arquitectura d'una capital provincial romana*, Actes Congrès Internacional en Homenatge a Th. Hauschild (Tarraco 2009), Butlletí Arqueològic 32, Tarragona, 423-479.

MACIAS, J.M., MUÑOZ, A., PEÑA, A., RAMON, M., TEIXELL, I. 2012. *Praesidium*,

---

RECURSOS EN XARXA:

Audiovisual *Tarracròpolis*:

<https://www.youtube.com/watch?v=Liw063FNLfc&feature=youtu.be>

Projecte permanent de Sketchfab *Tarracròpolis*:
<https://skfb.ly/6WJxB>

Audiovisual *La Tarraco dels primers cristians*:
<https://www.youtube.com/watch?v=qi3jMzSoRQ0>

Audiovisual *Praesidium, Templum et Ecclesia*:
<https://www.youtube.com/watch?v=ajUI7-ulFL0>